

varer og de lange, klare og varme Dage indfinde sig, lider Planteriget meget. Naar Ceralierne blomstre (træe) og voldsomme Storme med Regnslag pludselig kaste sig hen over de følgende Aagre, da afrievs eller udeliggjores Støvs knopperne og Befrugtningen mislykket. Paa ethvert Træe der ikke har meget og varigt Læ seer man Virkningen af de prædominerende Vinde, thi de høje alle deres Top og krumme deres Stamme mod S. O., ligesom og de samme Vinde fra N. V. i saae Dage affvie Bøgeskovens nyudsprungne deilige Krone.

Herredet indbefatter følgende Kirkesogne: 1 Nyejobing, 2 Nørvig, 4 Wiig, 5 Almindrup, 6 Egeberg, 7 Grvinge, 8 Almæs, 9 Odden, 10 Faarevejle, 11 Drarholms Capel. Deraf ere Nyejobing og Nørvig, Wiig og Almindrup, Faarevejle og Drarholms Capel hinanden annecterede; altsaa i Alt 8 Pastorater. Ballekilde, Hørve og Følleslov Sogne ere vel skundom reguede til Odderherred, fordi de horte til Drarholms Amt, men de høre ei under Odder, men under Skippings Herred.

Nyejobings Pastorat

indbefatter Nyejobings Kjøbstad og Nørvig Sogn.

Nyejobings Kjøbstad.

Begrænses i N. af Isefjorden og Nørvigs Sogn, i N. af Rattegattet, i S. og V. af Højby Sogn.

Overfladen langsomt afdalende ned fra den Oddhers ved gjennemstrygende Bakkeryg, der endnu giver sig tilskjende i de høje Brinker nord ved Byens Wang, viser sig i Skjærebybakken, Einæs, lille og store Ringholm, hvor den pludselig affyrter i Fjorden, men viser ved Retningen af sit Strog, at Fortskættelsen staaer i de høje Bakker mellem Grønnehaage og Annabjerg, medens Forsvindelsen sank i Havet; isvrigt lidet bakket, sandig, grusset, hvilket sidste tiltager N. og O. paa, hvor man finder hele Strækninger af Steen og Gruukredler, i ordentlige Volgeslag, strygende i O. og V., hvilke fortsættes her under Nordstrandens Vandflade, hvorpaa man, saavidt Dykning ikke har forstyrret de naturlige Forholde, kan tydelig see, at det er Haabund, som Rattegattet i Secler har efterhaanden forladt, og endnu stedse aaslig forlader.

Kirkesognets Totalareal c. 2157 □ M. = 2164 Sønder Land, hvoraf 14 a 1600 Sønder komme paa det saakaldte Lyng, c. 100 Sønder Land Skov, hvori Jordbunden er noget lerig. Paa Lyngen findes paa nogle Steder under Jordskorpen nogen, skjøndt ubetydelig

Ahl, der neppe er et Par Sommer tyf. — Egebeel Porsk (Myrica gale) og noget Kjøruld (Erioph. polyst.) paa de sids Esteder, ligesom og nogen Skjold ubetydelig Torv. Alt Øvrigt Sand og Gruus, hvorunder Blaaleer.

Smuk Veligheden ved Skov, Strand og velbyrskede Marker ved en N. V. Bugt af Isefjorden paa Rygsen og Helbingen af en lav Bakkerug under N. V. 55° 55' 10" og V. L. fra Kjøbenhavn 0° 54' 30" med en Middagsforskjel af 3' 38" sildigere end Kjøbenhavn, en for S. O. Vinde vel aaben, men med en god Ankergrund paa 2—4 Favnes Dybde forsynet Dyb; Landværs 6 M. N. O. for Kallundborg, 6 M. N. for Holbek, 9 M. N. for Ringsted og Slagelse, 10 M. N. V. for Noksilde og 14 M. V. N. V. for Kjøbenhavn. Nærmere Vel til Kjøbenhavn = 9½ over Kulhuset og over Kongssøen og Sudsenæs 11 Mil. Ingen Havn, ikke engang en Skibsbroe, men mærkelige Levninger af en Gangbroe, hvorunder endnu for 40 à 50 Aar siden fandtes Levninger af Pælsværk og Kammer af Ege, der vise, at der engang har været en inddæmmed Broe, hvortil i det mindste Baade have kunnet lægge an. Af den øverste Raad Steen op imod Byen seer man at Havet ogsaa her har trukket sig langt tilbage, thi de ligge nu paa aldeles tørt Land, der ikkun ved overordentlig Højvande overskylles, og henvise paa en Indgang til Byen, som der nu ej engang findes Spor af. Strandbredden lav, flak og sandig langt ud. Ingen Pram, men Baade paa 25 à 30 Id. Byg, der føre Varerne ud og ind, hvortil udføres med Vogne forsynede med høje Vognbunde indtil over Hestebringen. Sommer flaadet i Land, Bræder føres ind paa Baade. En yderlig besværlig og kostbar Skibningsmaa-

de. Da Skibsbroe til Kjørsel vilde blive alt for kostbar, var et Par pælselige Pramme de bedste her paa Stedet. Temmelig anseelig Kirke; indvendig lav og mørk, een Raad Piller, 3 Raader Stole, umalede; Orgelværk, Slaguhr, Prædikestol, fra 1636, anseeligt Skjold simpelt Altar og Altartavle, nogle faae og simple Epitaphier fra 1618 og 1659, nogle lukte Stole paa Kirkegulvet i sædvanlig smaglose Form; Tilbygning paa søndre Side (Kapellet) med 2 Frontspidser, nogle Begravelser i Kirkegulvet men uden Mærkelighed, anseeligt Skjold ikke højt Laarn med 3 Klokker, forhen 4; de 2de fra 1629 og 1680, den 3die med ulast Munkestrift, temmelig indskrænket Kirkegaard, men som i Næstisfælde kan udvides mod E. ved derunder at indtage Holtet, en Plads uden for, der for 50—100 Aar siden var begroet med Bøgeskov. Nogle smukke Monumenter, men som for en Deel trænge til Eftersyn og en Deel Liggene. Paa Kirkegaarden den gamle Latinstole, (Munkebygning) der 1740 blev forvandlet til en dansk Skole og da fik Tilbygning, der nu er Byens egentlige Skole; 1825 endnu mere udvidet og forbedret. I Munkebygningen boer Chordegnen, hvis Korne har et Pigeinstitut, i begge indb. Uud. Enesærer, 150 skolepligtige Børn.

Ryt og velbygget Raadhuus, 2 Etager, affides nede i Byen, med Archivet, Arrester; deri nu intet Docc. eller Dyr. ældre end 1660, der indeholder Breve fra Amtmandskabet.

Kjøbsteden har en lang, noget bugtet i S. og V. henløbende Hovedgade, Udelgaden, (et Navn fælleds for alle Kjøbstæders Hovedgade, fordi Udelen for 1660 jævnlige boede i nærmeste Kjøbstæd og naturligtvis derved gjorde

Gaden til den anseeligste Gade); en Bigade, Norrefjerding kaldet i S. og N., der fører til Norvig og Toldstedet, adskillige andre for Storstedelen ubeboede Stræder og Gyder, saasom Grønnehaugstrædet til Grønnehaug Skov, Vallentinskstrædet til Nibeden, Strandstrædet eller Byens ældre Udfibningsvei, endnu i Brug for omtrent 100 Aar siden; Kirkestræderne, der forbinde Byen med Norrefjerdingen, hvori Kirken ligger, og nogle andre aldeles ubetydelige Stræder, hvori kun faae eller ikkun smaae og ringe Huse forefindes. — Byen er ellers i den vestlige nærsomme Deel deraf og i den største Deel af Udelgaden ved de i Begyndelsen af dette Aars hundrede ofte indtrusne Iidsvaader bleven ret smukt opbyggt for det meste med Grundmuur 1 og 2 Etager. — I Byen, og paa Byens Grund, samt paa Lyngen 155 Gaarde og Huse, 900—1000 Indvaanere (1740 = 87 Huse og Gaarde, 90 Familier og 350 Indvaanere — 1769 c. 500 Indvaanere — 1787 532; 1801 = 600 Indvaanere) 7 Embedsmænd, 7 Kjøbmænd, Districts og practiserende Læge, Apothek, der tillige er Gjestgiversted, Poststation, Bognmandsblaug, omtrent 40 Professionsister, ligesaa mange, som drive borgerlig Næring, i alt omtrent 200 Familier, en demoleret og til Jægerpris henflyttet anseelig hollandsk Mølle med Magaziner, en stor hollandsk Mølle N. for Byen, en 3die Lillemølle, omblest 1793, en Dito er forlængst afbrændt, 2 Hestemøller, 2 Vandstæder, 2 offentlige Brønde og god Brøelægning i de mest brugte Gader. Der fødes aarlig omtrent ægte 28, uægte 2, ægtevie 8 Par, døer 20.

I Fjorden ligger 2 Holme store og lille Kingholm kaldede, hvortil Nord fra kan fjøres med Bogne over

Ejnæs o: Ege = Næs o: Næsset med Egene, det nord fra mod disse Holme udskydende Næs. Lille Kingholm er lav, flad, opfyldt med Steen, og i Højvande overstyldes den let. Store Kingholm derimod er N. til S. opstigende, høj, brat affaldende mod S., bestaaer af rød Sand, med et godt lag Leer øverst. Areal af den sidste = 17½ Tdr. Ld. Farvandet øst deraf er opfyldt med store Steen, hvorpaa en Mængde Sølhunde, som ej fanges.

Paa Byens Overdrev, der er udstiftet og enkelte Stæder bebyggt, er Pajesse, store og lille Kleinemose, begge de sidste ere udgravede og tørre; paa den første forsøgt Udgravning for en 40 Aar siden, hvorved dens Vandspeil er sunket noget, og det dertil stødende Hedekjær noget udtappet; Søen fiskerig, men fuld af Grøde, der meget hindrer Fangsten. De paa Gliemans Amtskort afslagne Hedekjær ere forlængst (1794) udgravede.

Leilighed til Saltvandsfiskeri mangler ikke, men den Omstændighed at derved ikkun et lidet eller intet at for tjene, er den vigtigste Aarsag, hvorfors det ikke drives. I Nyekjøbingsfjord drives intet Fiskeri, men i Nordstranden noget. Tunger og Hummer samt Flynder ere de mest affætlige Fisk, som der fanges; For det meste kan der i Kjøbstæden have frisk Strandfisk efter Aarets Tider.

Byen har forðum havt nogen Skov. Levingerne ere endnu tilbage i Grønnehaug og Ustehaugen. Den Første har god Opvært og endnu endeel Overflod, god Skov grund; deri et Baaningshuus med Hauge og nogle adspredte Toster og Enghauger, Areal c. 80 Tdr. Den Sidste aldeles ubetydelig som Skov, da Ustetræerne, hvoraf den fornemmelig bestod ere afdrevne, den er nu ikke at ansee andersledes end som Uger og Eng. c. 25 Tdr. Ld. I Grønne

haugt er Indvaanernes førnæmste Spadsferetour, og dens nærværende Ejer har paa flere Maader gjort denne Spadsferegang behagelig.

Byens Jorder, der omgive den paa alle Sider ere stilsatte for Hartk. 77—3—2—2. Dverdrevet eller Lyngen for 10—1—1— tilfammen 87—4—3—2 privelig: men tiendeplygtigt Uger og Engs Hartkorn. Areal = 2143 Tdr. Id. hvoraf c. 14 à 1500 paa Lyngen. Saavel denne som hiin er ubstiftet, enkelte Bygninger derpaa opførte og det hele har antaget et mere livligt Udseende end forhen. Bonitet af Jorden er, naar den S. V. Deel undtages alt Sand, tilveels rød og det hele af maadelig Bestaaffenhed. Ulene Brugernes Flid afsvinger den sandige Jord nogen Afgrøde. Søvestjær have nogle Steder, men den er ubetydelig og af ringe Bestaaffenhed.

Under dette Hartkorn høyer:

1) Den saakaldte Thorups Jord af Hartkorn 22 Tdr., af en i gamle Tider ødebleven Bondebyes Jord. Byen forekommer endnu som Bondebye i Bisperegisteret i S. R. D. VII, 36 under Navn af Thorthorp, hvedrom der da siges: Thorthorp in quo XIV inquilini o: Huusmænd, quorum IV desolati, item molendinum aereum — item unum molend. aqvat. prope mare, item molend. ad ventum prope curiam desolatam. Iagtet en Gaard (curia) og 4 Huse vare øde; vare der dog tilbage 3 Møller, 2 Weirs og 1 Vandmølle, den sidste nær ved Havet. Det er sandsynligt at Weirmøllerne vare de 2 paa Nykjøbings Mark, der kaldes den afbrændte og den ombæste. Begge Bækterne hvorpaa de have staaet, ere tilbage i den afbrændte Møllebækk og i lille Møllebækken. De laae begge i Nær-

heden af Thorupsjorden. Vandmøllen ved Havet findes nu intet Spor til, men har sandsynlig været Nyegaardsmølle, thi i Nærheden af Nyegaard var i Oldtiden den saakaldte Trollebjerghavn, hvortil Indseiling fra Rattesgattet over Pajesøe og Nykjøbings Løtremøser. Fra Nyegaards Søe faldt Vandet herudi; og andre Steder, der i Nærheden, findes ej Bække eller Åer, som kunne drive Møller. I en 4 à 600 Aar er hele det udenfor liggende Land tilsat af Rattesgattet og Søen opporet i Moserne. Jorden kaldes og Naadmands-Jorden, fordi H. S. Kong Chr. III, da den ved Reformationstiden tilhørte Roskilde Bispestol skænkede den til Borgermester og Naad og da denne Auctoritet blev afløst, til Byen. Paa denne Jord blev det mærkelige Drickehorn oplojet, hvorom handles i Antiq. Ann. 2, 2, 278 ff. Det blev af Finderen foræret Lundsdaas Bye til et Ludehorn, derfra er det siden kommet til det antiquariske Museum. Hornet har den mærkelige Indskrift i gammel Dansk: »Drikker med Fred, glemmer ikke den levende Gud.» (som Hævner over den der bryder Freden: Treuga Dei). Det maa være fra de første kristelige Aarhundreder.

2) Kirkens Jorder: ved Højesteretsdom af 11 Mai 1722 vel tilkjendte Kirken; dog saaledes, at den ej har Frihed derover til ny Bortfæstning eller Salg. (Synes at være noget ubilligt og maatte ønskes hævet). De bestaaer af: 1) Kirkemarken, 2) Stafveshaugt, 3) Hedselmoser Mark, 4) Capelmarken, 5) Lillemøllemarken = 195 Tdr. 7 Skjæpper Ugerland 41½ Læs Eng; deraf aarlig Afgift til Kirken = 53 Rdd. 45 β. Sølv. Kirkens øvrige Indtægter ere: 1) Korntiende af Byen = 14½ Td. Rug, 14½ Td. Byg. 2) Stolestadepenge, 3) Betaling for Klokkers

ne ved Ringning over Lilg, 4) Betaling for Lejerstedernes, 5) Landgilde af en Gaard i Rakke. De hos Hofm. I. c. 253 under No. 3, 4, 5, 6, 8 nævnte Legater vidde nu intet bestemt om, men formodes indlemmede i Kirken's Kapital f. Liden = 1100 Rbd. Sølvs.

3) De Fattiges Jorder ere tildeels de samme som nævnes hos Hofm. VIII. p. 255—256 nemlig ialt 7 Tdr. 6 Skpp. Land, der ligge i Høsfelmosemark, Kirkesmarken, Lillemollemark og Capelsmarken; hvorimod de under No. 2—6 Side 256 deri opregnede nu ikke mere findes, men formodes at være indlemmede i de Fattiges Kapital = for Liden 900 Rbd. Sølvs.

Det hos Hofm. VIII. p. 253 nævnte Hospital findes nu ikke, men for nogle Aar siden opbygtes et nyt Fattighuus til 8 Lemmer, der nyde frit Huus og Ildesbrændsel. Det ejer nu ingen Kapitaler, men skylder deris mod Kirken 400 Rbd. Sølvs, som forrentes af Fattigkassen. 1826 var Fattiglemmernes Antal = 20. Fattigskatten = 350 Rbd. (1762 var den 52 Rbd.)

4) Skolen (den latinske) gav H. J. Kong Fred. II. sin og Kronens Part af Udminstrup Sogns Tiende, desuden 83½ Rbd., som var Leving af den Kapital, Skolen ejede, da den blev reduceret til dansk Skole og som da bestod af 266 Rbd. 4 mk. Denne Skolens eneste Kapital blev i Aaret 1825 anvendt til dens Udvikelse og Istandsættelse. Skolekassen var 1826 = 350 Rbd.

5) De hos Hofm. I. c. 258, 259 opregnede Ulsterjords der henhøre endnu til Præstekaldet. De bestaae nu ialt af 25 Tdr. Land af god Bonitet og Veligheden, af Hartkorn = 4—2—2—s— Derpaa er Færveskjær. Kaldet

er opgivet saaledes: gl. Ansættelse 360 Rbd. Præste og Kongtjende af Sognets 105 Tdr. Hartkorn, hvoraf for 34 Tdr. Hartkorn høved omfrent 112 Rbd. Sølvs. De øvrige 71 Tdr. ydes in natura; for begge Tiender omfrent 14 Tdr. Rug, 48 Tdr. Byg og 5 Tdr. Havre. Smaaaredsel = 12 à 14 Rbd. Sedler. Embedskjort = 25 Tdr. Land af Hartkorn = 4—2—2—s— Af Kirken 32 Rbd. Sølvs istedet for Huusleje. Korntienden af Nørvig Sogn af Hartkorn = 205—3—3—s— ders af 68½ Td. Hartkorn for bestandig bortaccorderede for 16½ Td. Rug, 27½ Td. Byg og 134 Tdr. 2 Fdr. Havre ligesledes 47 Tdr. Hartk. for 18½ Td. Rug, 39½ Td. Byg og 16½ Td. Havre. Af Huusmændene 4 à 5 Tdr. Byg; en Jordlob uden Bolig af Hartkorn = 2—4—2—s— bortlejet for 8 Tdr. Byg efter Kapitalstart og Skatterne. Offer og Accidencer ubestemt.

I gamle Diplomer og Skrifter fra de ældste Tider vi have, nævnes Byen stedse Nykøpingh, Nykøping in Odsherret S. R. D. VI, 592 s: den nye Kjøbing; saaledes kaldtes i de ældste Tider Handelspladsene, derfor ogsaa saa mange Kjøbinger eller Spor ders til i Danemerk. Men endnu flere i Sverrig især i Slaasne. Navnet Nykøbing forudsætter her ligesom paa andre Steder i Falster og Jylland, at der har været før den en ældre Kjøbing paa andet Sted og det i Nærheden. Nu er det bekjendt at Kongevalget i ældre Tider stætte ved Ysora, og rimeligt er det, at der i Nærheden af det Sted, hvor Valget stætte har været en Kjøbing. At Valget ved Ysora er stætte i Nærheden af nuværende

Ryefjøbing, enten det saa er steet i Landet, ved Fjessfordens Munding ved Nørvig eller længere nede i Fjorden ved Kongssøer, har stor Sandsynlighed for sig. Det bekræftes deraf, at i den Deel af Bispedatasteret fra p. 109 til 123, der uimodsigeligen er langt ældre end den øvrige Deel, der skriver sig fra 1370, og sandsynlig er en Uffrikt af den deri saa tidnævnte gamle Træboof (Fyllograf) nævnes Nørvig Sogn: Øssørn og ej Nørvik, som i den yngre Deel. Caros Beskrivelse paa Harald Heins Valg og de Bælgenes Stationer paa delede paa Fjessfordens Munding, som den er imellem Nørvig og Lynæs. Kysten S. for Ryefjøbingssjorden kaldes endnu Kongssøer og Nebbet; derved Kongssøer Nebbe i gamle Dipl.: Konnungssora. Der, hvor nu Kongesvalget steete, var sandsynlig den gamle Rjøbing, der, da Valget ved Ysora ophørte, blev forladt og gik til Grunde. I dens Sted opstod den nuværende Ryefjøbing. At Byen forhen skulle have hedt Højfjøbing og efter andre Hagefjøbing er blot grundet paa den Formodning af Stephanius i Not. til Chronic. Erici, i S. R. D. 1, 151, der og findes i Rimkrønik. og derefter gjentaget i D. Ut. 2, 333. Hofm. VIII. 248, at Høskæping og Høskæbjærgh paa førstnævnte Sted skulde læses: Høskæping og Høskæbjærgh, fordi han meente at det skulde have lagt paa Lubsenæs ved Hagested, men hvorfor ingen historisk Hjemmel kan anføres, ligesom og det i sig selv er aldeles urigtigt; og senere paa den Mening, at den skulle have faaet Navn af de Søefarende, der havde kaldt den Højfjøbing, fordi den for de Indseilende i Fjorden har en anseelig og høj Beliggenhed og Hagefjøbing fordi den laae bag Nalle

Hage, som de maatte omseile for at komme ind i Ryefjøbingssjorden. Begge Formodninger lige urigtige.

Om Byens ældste Sjøbæne bemærkes, at den nævnes iblandt Sjællands ældste Rjøbstræder og da det utvivlsomt er her i Nærheden at Kongesvalget steete i de ældste historiske Tider, er den gamle Rjøbing endnu ældre en Røedskilde. Byen har fra først af lagt noget nordligere og den Deel deraf, som nu kaldes Nørrefjødingen, og hvori Kirken ligger, har sandsynlig været Pladsen for dens første Anlæg. Senere udvidede den sig ned mod Bugten og den egentlige Handelsplads var da der, hvor nu dens østre Deel er med Spor til større Gaarde og Huse, som der og er et Udskibnings Stræde der endnu hedder Strandstrædet, men tilfukt. Da Landhansbelen blev vigtigere end Fiskeriet, hvori den i Oldtiden synes at have taget en ikke ringe Deel, trak Byen sig mere Vester i, ind imod Landet, hvoruden for der endnu findes steer Tilbygning: 1290 bliver den med flere Steder udplyndret og afbrændt af Marsk Stigs fredløse Anhang. Ved 1370 er Ryefjøbing med adskilligt andet Jordegods i Ødsherred. pantsat Røedskilde Bispestoek for 8000 m^k Sølv, som 1401 igjen bleve betalte af Dronning Magrethe og Godset indløst. 1443 bekræftes Byens Privilegier af Kong Christoffer og siden af efterfølgende højsløslige Konger. 1555 skænker Kong Christian III. den øde Thorups Jord til Borgemester og Raad, og da denne Autoritet ophævedes, blev den givet Byen. 1591 blev Latinskolen stiftet af højsløslig Kong Christian IV., men 1740 reduceret til en Danske eller Almueskole. I Revolutionskrigen begyndte Byens Velstand at stige; hvortil og meget det Kong. Ødsherredste Godses Udskiftning bidrog. I Maren 1780—96 havde den

2 à 3 Skibe nu ingen. I samme Tid anlagtes et ej ubetydeligt Tobakksfabrik, men blev ej længe ved Magt. Et Kalkværk har af og til været drevet fra Byen ved Klinteværk og er nu igjen sat i Drift. I Byen er megen Huusflid, men endnu mere paa Landet, men ifkun af Qvindelshjønnet.

I de Kath. Tider har der enten i Byen selv eller paa Marken været et Kapel, thi Een af Byens Marker kaldes endnu Kapelsmarken. I Kirken har der været et St. Anne Alter, hvortil en Fru Hebbel 1512 gav sin Gaard og formodentlig og en Deel Jord, da der endnu ere nogle Jorder der benævnes Altarjorden og har der været 6 Huse der kaldtes Altarhuse.

I Byen findes nu ingen Levninger fra Oldtiden uden Kirken, men den synes og i Reformationen at være bleven saaledes udplyndret, at man ifkun har levet de blotte Mure. Ogsaa i den øfte Deel af Byen er en Gadebrolægning fra de ældre Tider, der nu ligger under Jorden. Men i Nærheden af Nykjøbing er Nyegaard og derved mange Hedenoldshøje, som og den nu forsvundne Trollebjerghavn, hvis Spor, ligesom tilgroet, dog ere at see paa W. Sæst. Kort over den N. W. Deel af Sjæll. Fra Trollebjerget have en meget vild Udsigt i Kattegattet og man sees derfra tydelig Kullen og Kullens Fyr i Skaane.

Om Nykjøbing tales der i S. R. D. VII. 35. 36. i Anledning af Bispen's Indtagter deraf (det var i Karene før 1370) saaledes: item Villa forensis Nyköping, cujus certus pactus annuatim sunt XX marcæ argenti; item de qualibet scuta, cum qua piscatur una lagena alecum (1 Tønde Silb) et solidus

Grossorum; item theloneum et aliæ obventiones, jura et causæ prout solent dare aliæ civitates forenses Sjællandia; item quolibet anno facere brassum (Malt) X Læster vel circa. Det synes heraf at Byen ej da har været saa ringe som den siden blev, thi ogsaa i W. Tordeborg ibid. VII. 526 staaer Nykjøbing kun for 10 mk. ringere Afgift til Kongen end Kallundborg. At Byen skulde gjøre Bispen 10 Læster Malt aarlig eller saa omtrent vidner om betydelig Skov, hvoraf der nu kun ere ringe Levninger tilbage. Ligesaa mærkeligt er det i denne Henseende at der af hver Skude, hoormed der fiskedes, skulde gives en Tønde Silb. Fiskeriet maa da være drevet i det Store, ligesom og Fiskemængden stor. Nu findes der ved Nykjøbing's Strand neppe en Fiskerbaad.

I Kirkelig Henseende bemærkes, at Søjbye engang har været annekteret Nykjøbing, hvilket sees af Shuns Samling t. d. Dansk Hist. 2, 1. 132. hvor der iblandt Kong Christian II. Brev er et Kaldeebrev, hvori nævnes: Nyköping cum sua annexa Hölby 1515. 1447 var der en Præst der hed Nic. Petri, der gav de residerende Vicarier i Roskilde sit Breviarium for sit Anniversarium S. R. D. VI, 192.

Nørvig Sogn.

Under til Nykjøbing's Kjøbstad.

I B. C., S. R. D. VII. 35. 36. 39. 40. 41. Nørvis, Nørvig, og Nørvig, men i den ældste Udfer-

ling af s. Dipl. ibid. 122 Ysoorn. Er Kørvig ikke, som jeg har formodet, opkommet af selve Ysoore, Ysoorn, saa er Stamfaderen til Navnet sandsynligen en Koor, Hroar = Hroarb, Koorb Wiig, cont. Kørvig, begge Navne hos Saxo og saa S. D. H. VII, 139. Utsaa en Wiig, som en Koor, Hroar havde tilegnet sig og beherskede, og hvorfra han da drev sin Vikingsfærd. Den almindelige, men meget usandsynlige Mening er for Etymologien af Kørversnes — vig, men den er af den Beskaffenhed, at man kun behøver at analysere den, for strax at forkaste den. Ysoorn er muligt som adskillige Annalister ville: iisbelagtesDer eller. Strandbred, maaske rigtigere af Navnet Yse, der ej sjælden forekommer S. R. D. VI, 193. Hvad for en Koor og hvad for en Yse det har været, overlader jeg de Lærde at afgjøre.

Sognet begrænses i N. af Høffjorden, i N. af Rats tegattet, i W. og S. af Nykjøbings Sogn og Fjord. Overfladen, naar Eggen omkring Birkens Høj og ud paa Rakkeland undtages, flad, lav, sandig, tildeels lyngbegroet; ved Birkens Høj og paa Rakkeland noget Krat af Hedsel og Torn; Nord og Vest for Kørvigs Kirke Flyves sandsk Klitter, tildeels dæmpede og ved deres Beliggenhed uden Fare, uagtet det samme Tilfælde er her, som ved Syllands vestre Kyst, at Havbunden deruden for er Flyvesand, der her med N. W. og N. Vinde altid afsætter sit Forraad paa Strandbredden, der da, naar det bliver tørt, befordres af Winden videre op. Det er tydeligt at den højere Egn omkring Birkenshøj, og omkring Rakkeland har i fjærnere Oldtid været 2 Der, der ere sammensjoejede ved Havets Opstylinger, thi Vølgeslagene deri kunne endnu bemærkes aldeles conforme med Hav-

bunden deruden for. De højeste Punkter i Kørrevang ere Steenshøj, Sonnebjerg og Eskeløkkehøien alle paa den nordlige Høje; og Strebjerg paa Rakkeland. Den N. D. Deel af hiint Land, der fra Birkenshøj rækker $\frac{1}{2}$ Mil ud i Fjordmundingen kaldes Skandseshagen; Bugten indenfor kaldes Skandsfreggen og den N. D. Pynt Kørshagen, sandsynlig af et der i Christendommens første Tider til Tegn, at Landet var christnet, opreist Kør; Wigen kaldes Kørvig og deraf Byen derved, Kørvigs By og det Nord for liggende Toldsted Kørvigs Toldsted. Wigen har en god Rked med god Holdebund paa 2—5 à 7 Faarvæ Vand, men er udsat for S. D. Storme, der dog sjældent ere farlige, efter som Bunden og Strandbredden er Sand og Vandet med den Wind lagt. Yderst paa Skandseshagen i Krigstider Fortificationer til at beskytte Eskibene i Bugten. Levingerne deraf fra forrige og sidste Krig findes endnu.

Det totale Areal = 0,5589 □ M. = 5607 Tdr. L. upriv. Hartkorn = 205—3—s— efter Andre kun 194—1—1—s— prlv. 2—4—2—s— med et Folketal 1828 = 800 Mennesker; en Sogneskirke, en Præstegaard uden Bygning, 2 Skoler, et Kongl. Toldsted, for samtlige Høffjordens Kjøbstæder, Løkke og Ladepladser, 40 Bondegaard med c. 3 Tdr. Hartkorn hver, 54 Huse med Jord c. 3 Tdr. L. hver, 12 Huse uden Jord, 3 Vejrsmøller, 8 Skibe paa 500—900 Tdr. 4 mindre Skibe hver 30 Tdr. (1824 7 Skibe over 10 C. L. tilsammen 132½ C. L. og 7 mindre Skibe under 10 C. L. ialt 30 C. L.; 1767 ingen Skibe) en A vægstand af c. 120 Heste, 300 Køer, 200 Faar, 150 Sviin. Arlig fødes agte omtrent 15, uagte 1, dødfødte 1, øgtesies 4 Par,

boer 9. Fattiglemmer aarlig c. 6 à 7. I Byen boer 8 Skippere.

Dertil hører:

1. Nørvig By ved Stranden i Bugten c. 1200 A. S. B. f. Soldstædet. Kirken $\frac{1}{4}$ M. N. W. for Byen paa en noget ophøjet Flade, uden noget Slags La, som f. Ex. Træplantning, blottet og aaben for alle Vinde, eenlig paa Lyngheden, mod Vest omgivet af lave moserartige Sletter (Hedelsjær), mod N. af Sandkitter, med et anseeligt Taarn, som tjener til Esmærke for de nordøst forbi passerende Skibe, 2 Klokker, den største fra 1642 med Paaskrift: Sorgen Wind og Ingeborg Wifstand, den mindste fra 1655, nu (1830) under Omstøbning. Altærtavle med en mindre pænselig Forestilling, nemlig Gud Fader med forgyldt Krone paa Hovedet og paa Skjødets Jesu affjælede Legeme (en Forestilling man nu og da træffer paa i Kirkerne, snart paa Altærtavlen, snart paa Billestøtter) med Underskrift bone Jesus sis mihi propitius, der under: Nadveren, paa Fløjens Optrin af Lidselseshistorien. Altérstager med Lyd af Blis og deri ansbragte Lamper, der lyse som Vordlys. Prædikestol fra 1585. Ornamenterne jirligt opmalede og tildeels forgyldte (1829). Nogle Levinger fra Katholicismen, nemlig Altérstenen o: Dækket over Sepulchrum Altaris med Resliqpler, et Skab til Monstransen, et Madonnabillede, og en gammel Altærtavle. Kirken tilhører H. M. Kongen, og er 1829 meget jirteligen istandsat, Træværket malet, nye Stole, nyt Gulv, nye og smukke Vinduer, saa at den er en udmærket lys og smuk Kirke. At Marsk Stig 1293 der i Kirken skulle være begravet er ligesaa urigtigt, som usandsynligt, uagtet at Holger Parsberg ved 1677

i sine Coll. MSS. efter D. Mag. 3, 202, og Warm. D. 1, 213 paastaer at have seet paa en gammel Altærtavle i Nørvigs Kirke Marsk Stig at have ligget affjædret, som lig i fuld Størrelse, og begge hans Døttre een paa hver Side af Liget i Særgdragt, thi hvorfors skulle Marsk Stigs Anhang søge Nørvigs Kirke, saa langt fra liggende, og paa et Sted saa vanskeligt at lande og umuligt at blive skjult, hvilket jo dog var en Hovedhensigt, hvi man ikke begrov ham nærmere. Hjelms Parsberg har maaske hentydet den nærværende Altærtavle, der forøvrigt Gud Fader med Jesu affjælede Legeme og Maria og M. Magdalene staaende derhos paa Marsk Stig og hans 2 Døttre. Desuden vilde vel ikke Marsk Stigs Ligparade være taalt paa et Altér, hvor man ikke er vant til at see andet end bibelske Stykker; og det endog uden Hensyn paa Kongemordet; som naturligtvis var endnu een Grund til, at et slikt Materie ikke kunde findes paa nogen Altærtavle i Danmark.

Uf samme Natur er Prof. Steffens Fortælling om een i Nørvigs Kirke i Begyndelsen af det 18 Aarh. forretaget natlige Bielse og et strax derefter paa Bruden begaaet Mord, thi 1) Vedkommende behøvede vist ikke for at stille sig af med et Truentimmer, man ikke vilde have i Live, at rejse saa lang en Vej, som formenes; 2) var der paa den Tid ingen Præst boende ved Nørvigs Kirke eller i Nørvig By ej heller nogen By ved Kirken; 3) vilde nok ingen Præst lade sig tvinge til en saadan Bielse; 4) maatte derfor findes Antegnelser i Kirkebogen, hvilket ikke er Tilfældet, 5) da Sagen skulle gaae tyyst af saa maatte den Fremgangsmaade virke det modsatte og endelig 6) kan intet Skib og allermindst ved Vintertide

lægge sig der, hvor Prof. Steffens fortæller at det skal have lagt for at landsætte sin Ladning. Det hele er en Fabel, hvortil et Egn muligt kan have givet Anledning, og de derom anstillede Undersøgelser have og bekræftet det Forste.

Ved Kirken en grundmuret Vognremise for Præstens Heste og Vogn, men intet Afstræffesværelse for Ham selv. En øde bleven Bye, kaldet Jøby skal have lagt ved Kirken og jeg har talt med Folk, der paastaar at have seet Tomterne deraf. Jeg kunde ingen see ved min Nærværelse der 1830. Sagnet er dog almindeligt. Paa Kirkegaarden nogle Liigsteen over Soldere og Kontrolleurer ved Nørvig's Soldsted. Iblandt de første den almeenagtede Soldat J. Uhe.

I Byen findes en øde Præstegaard uden Bygning med privit. Hartkorn 2—4—2—1 Areal 28 Eder. L. tar. 75 Rbd. p. Ed. Land. Efter Anden 24 Eder. L. brugbar Jord og 48 $\frac{1}{2}$ Ed. Hebe og Lyng.

En Skole med grundmuret, ny og god Bygning, Have og Jordløb c. 70 skolepligtige Børn.

Deuden 22 Bøndergaarde, 36 Huse med Jord og 5 åden Jord, deriblandt 8 grundmurede, der ejes af 8 Skippere, der føre hver sin Jagt, 3de smaa Møller af hollandsk Form og dobbelt Windfang. De 2 paa hver sin Side af Landevejen fra Nykjøbing, den 3^e S. for Nørvig's Bye. De ere nu at ansee som Antiquiteter. Det Kong. Soldsted N. for Nørvig's By og 1 Mill N. for Nykjøbing ned ved Etranden bestaar af 2de Boliger eller Gaarde, Solderens og Kontrolleurens. Den første bygt for omtrent 138 Aar siden, har 4 Længder Muur og Bindingsværk og Steentag paa Stuelangden

paa de øvrige Straatag, en Frugt og Kjøkkenhave paa 7365 □ Al. og et derved værende af Flyvesandgrave og Huller indtaget Vænge = 15,351 □ Al., i og ved det hele 1200 forædlede og vilde Stammer og Buskværter. Hele Soldstedet er ved den nærværende Soldat Herr. Brenholts Flid aldeles omstalt og meget forskjønneth ved fornævnte Haveanlæg og Træplantning, saaledes at dette ellers meget øde og triste Sted har i den samme omgivende øde Egn faaet en meget behagelig Forvandling. Controlleurboligen af samme Side, som Soldatbygningen, 3 Længder, nye grundmuret Udside paa Stuelangden ellers Muur og Bindingsværk, hiin med Steentag, isvrigt Straatag; en lille Frugt og Kjøkkenhave, et lidet Vænge og en senere 1822 indtaget Plads = 4,524 □ Al. med nogen Plantning. Grunden hvorpaa det hele hviler, er løs Sand og Smaasteen, samt Flyvesand.

Ved Soldstedet er en 1819—1820 ny opbygget 175 Al. lang Gangbroe med en lille Baadehavn med 3 $\frac{1}{2}$ —4 Fod Vand, 4 Opstigningsstapper med Faldereb, hvortil Baade kunne lægge an, men hvorpaa ej kan fjesres, dertil en Mudderpram anstaltet 1822. Derved en Signalstang med Flag for Løbserne, der correspondere med Udfiksposterne i Nørrevang paa Steenhoj, Sonnebjerg og Skiløkke-Høj fra hvilke sees Væster efter til Oddens Gnisbe, Nord i til Hækselse og Ost i til Kullen i Skaane og op mod Drefund; derfra bringes Signaler om Skibe til Løbserne ved Nørvig, som da strax gaae de ankommende Skibe imøde. Formedelsk de mange i Fjordmundingen værende Grunde kunne kun Skibe af 9 $\frac{1}{2}$ Fods Dybtgaende komme ind i Fjorden med mindre det skulle see med Højsande, der indtræder med N. W. Vinde.

Dog kunne Skibe paa 15 à 16 Fods Dybtgaaende styre ind i Fjordmundingens østre Løb og stoppe under Spotsbjerg paa 18 à 19 Fod, hvor der er god Anfergrund og Læe for østlige og S. O. Storme. Foruden Løbsferne i Nørvig ere der ogsaa siden 1803 ansatte Løbser paa Spotsbjerg, fordi de lettere og betimeligere kunne komme de for Løbs signaliserende Skibe imøde; men de løbse kun til Nørvig. De betydeligste Grunde i Fjordmundingen ere: store Sand yderst ude i Munden, hvoraf Meelgrunden (Middelgr.) er en syblig Fortsættelse, ligesom og Tollen i S. W. Nord om Skandschagen er grønne Kevle en vidtløftig albueformig Grund, bevoxet med Bændelvang, deraf dens Navn.

Grundene i Munden forflyde sig ofte i Stormvejr saavel Øster som Vester paa, hvorfore Farvandet efter heftige Storme mag sondres, men det gjør ingen Forandring i Farvandet sædvanlige Fødemaal og i Almindelighed ej heller paa de antagne, faste Løbmærker. Ebbe og Flod ere ustadige formedelst Vindene og Fjersnessen fra de aabne Have; i godt Vagtsvejr voxer Vandet fra 6 om Morgenen til 12 Middag og falder fra 12 Middag til 6 Aften.

Løbse og Løbpladsene under Løbstædet ere: Nyeskjøbing, Annabjerggaard, Kongøre, Holbek, Eriksholm, Møllerups Wiig, Frederiksfund, Frederiksværk og i Lammefjorden, Utterup og Faareveile. Ved Nørvig ere 6 faste Løbser og 1 Reserve, ved Spotsbjerg 4. Løbseren er Løbsoldermand, Overløbseren er en Søofficer i Hovedstaden.

Expeditionerne fra Løbstædet kunne aarligen være c. 350 før indgaaende Skibe og ligesaamange omtrent

for udgaaende i Alt = 700. Skibene ere fra 1—60 Ton. Laster dog Størsteparten mellem 10—30.

Nørvig har Færgested, hvorfra oversættes 1) til Lynæs $\frac{1}{2}$ M. 2) til Kulhuset $\frac{7}{8}$ M. 3) til Værket $\frac{3}{4}$ M. 4) til Frederiksfund $3\frac{1}{2}$ M. 5) til Holbek $3\frac{1}{2}$ M. eller hvorhen den Rejsende forlanger det i Isefjorden. Færgelaget har Eneret. Reglement og Takt af 1 August 1814, hvorefter 4 Overfartsbaade skulle holdes i god og forsvarlig Stand, forsynede med anstændige og fornødne Folk til Overfarten for Rejsende og deres Tøi, Kreaturer og Gods for omtrent 10 μ . Sølv pr. Miil, der om Vinteren forhøjes med $\frac{1}{4}$, og da regnes Vejen til Lynæs 1 M., Værket $2\frac{1}{2}$, Kulhuset $1\frac{1}{2}$, Frederiksfund 3 M. Spotsbjerg 1 M. Forlanges mere end 2 Mandes Besætning til Vaaden da 5 μ . Sølv pr. Miil for hver Mand. Færgesarten benyttes formedelst den høje Betaling kun lidet.

N. og N. W. for Højegnen om Birkenhøj findes i den lave og sandige Strandbred 2de Indsøer: Dybe Søe og Flynder Søe, hvis Vandspeil er næsten lige med Havets, den første fiskerig med en Dybde af c. $2\frac{1}{2}$ Alen, reen Sandbund, den sidste uden Fisk, da Havet ved Højsvande skyller ind deri og da kan undertiden fanges nogle Flyndre og anden Havfisk. Dybden 1—2 Alen. Begge Søer ere opkomne ved Rildevæld og Tilslutning af det opkastede Sand fra Havet, der har inddæmmet Rilden og derved efterhaanden fremvirket Søen.

2. Rasse Dye i S. R. D. VII. 33—45. constant. Rasse; i daglig Tale kun Rasse $\frac{3}{4}$: Rasketved paa Højlandet, der nord fra udslyder i Fjorden og skiller den egentlige Isefjord fra Nyeskjøbing Fjord $\frac{1}{2}$ M. S. for

Norvig, med 19 Bøndergaard, 17 Huse med Jord, 7 Dito uden Jord og 1 Boestæd, 1 Skole med god grundmuret Bygning (F. IV.) Jordlod 5 Tdr. Ld. og Hauge, c. 45 skolepligtige Børn. Højeste Punkt Skrebjerg = Skretsbjerg (S. R. D. V, 618 nævnes en Truuls Skret) paa Østsiden af Landet. Paa Vestsiden er en ikke slet naturlig Winterhavn Horn, som Norvigerne forhen undertiden betjente sig af. Raffehoved i Ø. og Raffehage i V. ere bekendte Landtoninger. Et i Isefjorden betydelig Dyb paa 6 à 7 Favne gaaer langs med Raffeland til Norvig.

Norvigerne ere Isefjordens Fragtsfarere paa indenslandske Steder fornemmelig Kjøbenhavn. Byen har ved de ret smukke grundmurede Huse og den nye Skole et noget pynkeligere Udseende end almindeligt. Noget Fiskeri drives af Huusmændene. Fiskeene sælges onktring i Fjorden, undertiden opkjøbes den af andre og kjøres ud paa Landet. Noget fortjenes ogsaa ved Løbsriet.

Til Norvig Sogn hører nu ogsaa Høsfelse; S. R. D. VII, 532. Esæl; 3¼ M. N. for Norvigs nærmeste Land under 66° 12' N. B. og 0° 52' W. L. fra Kjøbenhavns Meridian. Middagsforstjæl 3' 28" silbigere, med en høj, bakket, mod W. afdalende og med nogen Høsfelstov endnu begroet Overflade = 109¼ Tdr. Ld., priv. Hartk. 1—4—2—, tildeels gode og opdyrkede Jorder. Den er i Ø. W. og N. omgivet med farlige Steenrev, hvorimod paa Sydsiden er dybt Vand lige ind under Den. Den beboes kun af 1 Familie i 1 Gaard med et grundmuret Stuehus paa 15 Fag for en borgerlig Familie, med en god Have, hvori foruden andre Kjøffensurter have Jordbær og Humle, med en Besætning af

4 Heste, 6 Køer, 200 Faar og et Folketal af 17 Mennesker. Forhen har her været et bekendt godt Stutteri af vilde Heste, men som nu er henflyttet til store Dyrehaven ved det Frederiksborgske Stutteri. Den er privat Egenom. Af W. Jordbog. S. R. D. I. c. sees at der har været et Jagthus paa Den, følgelig og en Deel Wildt og formodentlig og Overflod. Største Dybde mellem Den og Norvigslund = 14 til 16 Favne.

Konfigurationen af den søndre Deel af Raffeland er paa Oltmanns Amsfort aldeles fortegnet. Den for Enden af Raffehage liggende Steenrøn savnes paa samme lige mig for Øje kommede Kort.

Legater har Sognet ingen.

Fattigvæsenet har omtrent 6 à 8 Lemmer der koste 5 à 6 Tdr. Byg, 40 Læs Tørv og 50 til 60 Nd. Sedler.

Mærkeligheder: Omkring ved Birkeshøj ere fundne nogle Gravhøje fra Hedenold og deri Urner og Riler. Antiqu. Ann. 4, 2. 574, ogsaa paa Raffeland ere fundne Gravhøje, men paa den lave og flade vidtudstrakte Lyng ingen. Fra Katholicismen det i Kirken Anførte. Sømterne af den formeentlige gamle Bye Idbye, kunde eg ikke see, da jeg var der 1830. Om en Besættelses historie i Norvig c. 1740—50 hørte jeg en Fortælling af samme Bestaffenhed som de øvrige af samme Slægt og med samme Hensigt.